

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی
دانشکده علوم سیاسی
پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M. A)
رشته مطالعات منطقه ای

موضوع:

جایگاه آفریقا در سیاست های راهبردی انرژی اتحادیه اروپا

استاد راهنما :

جناب آقای دکتر علیرضا سلطانی

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر میرطیب موسوی

پژوهشگر :

بیژن گرامی

سال تحصیلی:

زمستان ۹۰

ب

سپاسگزاری

تقدیر و تشکر:

اکنون که به لطف و عنایت خداوند و در سایه مساعی بسیار زیاد و طولانی مدت، توفیق انجام و اتمام پژوهش نامه حاضر نصیب محقق شد. بدین وسیله نگارنده بر خود لازم می داند مراتب سپاس و امتنان خویش را از استادان گرامی و ارجمند جناب آقایان دکتر علیرضا سلطانی و دکتر میر طیب موسوی که در فرآیند مقدمات پژوهش (شکل دهی و سامان یابی) و فواصل زمانی تحقیق و نهایتاً در هنگام فرجام پروژه حاضر (پایان نامه) معین و یاور بوده و از راهنمایی ها و مشاوره های لازم دریغ نورزیده اند و بالاخره از زحمات جناب آقای دکتر محمد علی خسروی رئیس محترم دانشکده که در امر داوری به تصحیح مطالب اینجانب همت نشان داده و محقق را در مراحل آینده تحقیق و پژوهش راهنمایی نمودند تا در تلاش های آینده اشتباهات کمتر و حاصل کار، شایسته تر باشد، تقدیر و تشکر نموده و برای همه این بزرگان سلامت و توفیق روز افزون آرزو دارم. زیرا «إن لم یشکر المخلوق لم یشکر خالق». علاوه بر این از خانواده صبور و مهربانم که در انجام این امر مهم معین و یاور اینجانب بودند تشکر و قدردانی نموده و از فرزندانم ساجده و علیرضا نیز می خواهم که بهتر و جدی تر از پدر خود در زمینه های علمی و اخلاقی کوشا باشند.

تقدیم به:

- تقدیم به مرحوم پدرم که در اثنای تهیه این تحقیق به رحمت حق پیوست و به من آموخت که همه تلاش های زندگی ام را فقط برای رضای خالق هستی انجام دهم و نه کسی دیگر.

تعهذنامه اصالت پایان نامه کارشناسی ارشد

اینجانف بیژن گرامی دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد به شماره دانشجویی ۸۷۰۰۰۱۳۸۹۰۰ در رشته مطالعات منطقه ای که در تاریخ ۹۰/۱۰/۱۳ از پایان نامه خود تحت عنوان جایگاه آفریقا در سیاست های راهبردی انرژی اتحادیه اروپا با کسب نمره و درجه دفاع نموده ام بدینوسیله متعهد می شوم:

۱- این پایان نامه حاصل تحقیق رو پژوهش انجام شده توسط اینجانف بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و ...) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رویه های موجود نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست ذکر و درج کرده ام.

۲- این پایان نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاهها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.

۳- چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هرگونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و ... از این پایان نامه داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.

۴- چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را بپذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانف مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی:

تاریخ و امضاء:

بسمه تعالی

در تاریخ ۹۰/۱۰/۱۳

بیژن گرامی دانشجوی کارشناسی ارشد مطالعات منطقه ای از پایان نامه خود دفاع نموده و با نمره به
حروف و با درجه مورد تصویب قرار گرفت.

امضاء استاد راهنما

فهرست مطالب

صفحه

عناوین

فصل اول: کلیات پژوهش

۱-۱- طرح مسئله.....	۲
۱-۲- علل، انگیزه و اهداف پژوهش.....	۳
۱-۳- پیشینه و ادبیات پژوهش.....	۳
۱-۴- سئوالات اصلی و فرعی پژوهش.....	۴
۱-۵- فرضیه پژوهش:.....	۵
۱-۶- مفاهیم، متغیرها و تعریف اصطلاحات موضوع پژوهش.....	۶
۱-۷- روش و محیط پژوهش.....	۸
۱-۸- قلمرو و ابعاد پژوهش.....	۹
۱-۹- مشکلات، موانع و محدودیت های پژوه.....	۹
۱-۱۰- سازماندهی پژوهش.....	۱۰

فصل دوم: امنیت انرژی در عصر جهانی شدن

مقدمه:.....	۱۳
۲-۱- اهمیت انرژی در جهان امروز.....	۱۵
۲-۲- مفهوم امنیت انرژی.....	۲۲
۲-۳- جهانی شدن اقتصاد و امنیت انرژی.....	۲۷
۲-۴- آشنایی با انواع انرژی های تجدید پذیر.....	۳۱
۲-۵- معرفی برخی از سازمان های بین المللی انرژی.....	۴۴
۱- سازمان بین المللی انرژی (IEA).....	۴۴
۲- مؤسسه یوروگیف (EUROGIF).....	۴۶
۳- سازمان اوراتوم (EURATOM).....	۴۸
۲-۶- خلاصه فصل دوم:.....	۵۵

فصل سوم: مصرف انرژی و سیاست های راهبردی انرژی در اتحادیه اروپا

مقدمه:	۵۹
۳-۱) - زمینه های توجه به تدوین سیاست های راهبردی انرژی و نخستین تلاش ها	۶۰
۳-۲) - بحران انرژی در اوکراین نقطه عطف سیاست انرژی اروپا	۶۵
۳-۳) - سیاست انرژی اتحادیه اروپایی	۶۸
۳-۴) - بررسی وضعیت انرژی اروپا	۷۱
الف) - وضعیت نفت در اروپا (ذخایر ، تولید و مصرف)	۷۲
ب) - خطوط نفت اروپا	۷۷
ج) - وضعیت گاز اروپا (ذخایر، تولید و مصرف)	۷۹
د) - خطوط گاز اروپا	۸۲
۳-۵) - طرح های اروپا برای استفاده از انرژی های تجدید پذیر	۸۴
۳-۶) - خلاصه فصل سوم	۹۷

فصل چهارم: مناسبات اروپا و آفریقا در حوزه انرژی های هیدروکربنیک و غیرهیدروکربنیک

مقدمه:	۱۰۱
۴-۱) - آشنایی با ویژگیهای آفریقا و تعامل با کشورهای اروپایی	۱۰۲
۴-۲) - بررسی وضعیت ذخایر و منابع هیدروکربن آفریقا	۱۰۶
- الجزایر	۱۰۷
- لیبی	۱۱۴
- نیجریه	۱۲۰
- آنگولا	۱۲۵
۴-۳) - زمینه های همکاری دو قاره در زمینه انرژی های هیدروکربنیک یا فسیلی	۱۲۹
۴-۴) - سازوکارهای اروپا و آفریقا جهت همکاری در زمینه انرژی های هیدروکربنیک یا فسیلی	۱۳۴
۴-۵) - طرح ها مشترک اروپا و آفریقا در زمینه انرژی های تجدید پذیر	۱۳۸
۴-۶) - خلاصه فصل چهارم	۱۴۵

فصل پنجم: مناسبات رقبای اروپا (چین ، آمریکا) با آفریقا در زمینه انرژی

- مقدمه:..... ۱۵۰
- ۱-۵- مناسبات جمهوری خلق چین و آفریقا در زمینه انرژی..... ۱۵۲
- ۲-۵- مناسبات ایالات متحده با آفریقا در زمینه انرژی..... ۱۶۰
- ۳-۵- چین، ایالات متحده و اتحادیه اروپا در آفریقا..... ۱۶۶
- ۴-۵- خلاصه فصل پنجم..... ۱۷۰

فصل ششم: نتیجه گیری

- نتیجه گیری و تجزیه و تحلیل داده ها..... ۱۷۵
- منابع و مآخذ..... ۱۷۹

فهرست جدول ها

عنوان:	صفحه
۱. جمعیت جهان در سال های ۱۷۵۰ و پیش بینی آن در سالهای آینده.....	۱۹
۲. مقایسه میزان ذخایر نفت جهان، اروپا و ۲۷ کشور عضو اتحادیه اروپا.....	۷۳
۳. میزان ذخایر نفت هر یک از کشورهای اروپا (۲۰۱۰-۲۰۰۶).....	۷۳
۴. مقایسه میزان مصرف نفت در جهان و کشورهای اتحادیه اروپا.....	۷۵
۵. میزان تولید نفت در کشورهای عضو اتحادیه اروپا.....	۷۶
۶. مقایسه میزان ذخایر گاز جهان، اروپا و ۲۷ عضو اتحادیه اروپا.....	۸۰
۷. میزان مصرف گاز در کشورهای اروپا.....	۸۰
۸. سهم هر یک از کشورهای اتحادیه اروپا از انرژی های تجدید پذیر.....	۹۱
۹. سهم هر یک از منابع انرژی در مصرف کل انرژی اروپا.....	۱۳۰

فهرست نمودارها

عنوان:	صفحه
۱. میزان استفاده از انرژی های تجدید پذیر در بخش های مختلف در اروپا.....	۹۳
۲. سهم انرژی های تجدید پذیر در تولید برق اتحادیه اروپا از سال ۲۰۱۰ تا سال ۲۰۲۰.....	۹۵
۳. میزان بهره برداری از انرژی های تجدید پذیر در اتحادیه اروپا در ایجاد سرمایه و گرمایش.....	۹۶
۴. میزان بهره برداری از انرژی های تجدید پذیر در اتحادیه اروپا در صنعت حمل و نقل.....	۹۷
۵. میزان ذخایر نفت در پنج کشور آفریقایی در سال ۲۰۰۹.....	۱۰۸
۶. میزان نهایی تولید و مصرف نفت الجزایر در سال های ۲۰۰۷-۱۹۸۶.....	۱۰۹
۷. صادرات نفت الجزایر به اروپا، آمریکا و دیگر نقاط جهان در سال های ۲۰۰۷-۱۹۹۸.....	۱۱۰
۸. میزان ذخایر گاز طبیعی ۵ کشور برتر دارنده این ماده در آفریقا در سال ۲۰۰۹.....	۱۱
۹. پنج کشور بیشترین وارد کننده گاز ال ان جی از کشور الجزایر.....	۱۱۴
۱۰. میزان ذخایر نفت شش کشور مهم آفریقا در سال ۲۰۱۱.....	۱۱۶
۱۱. میزان تولید و مصرف نفت لیبی در بین سال های ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۰.....	۱۱۷
۱۲. میزان ذخایر گاز طبیعی در قاره آفریقا تا سال ۲۰۱۱.....	۱۱۹
۱۳. میزان تولید و مصرف گاز طبیعی در لیبی بین سال های ۱۹۹۹ تا ۲۰۰۹.....	۱۲۰
۱۴. میزان تولید و مصرف نفت نیجریه بین سال های ۲۰۰۰ تا ۲۰۰۹.....	۱۲۲
۱۵. ذخایر گاز طبیعی کشورهای جهان به ترتیب میزان ذخایر در سال ۲۰۱۰ و جایگاه نیجریه.....	۱۲۴
۱۶. میزان تولید نفت در بین کشورهای عضو اوپک و جایگاه کشور آنگولا.....	۱۲۶
۱۷. میزان مصرف و تولید نفت در آنگولا از سال ۱۳۹۹ تا ۲۰۰۹.....	۱۲۷
۱۸. میزان ذخایر گاز آنگولا در مقایسه با سایر کشورهای آفریقا در سال ۲۰۱۰.....	۱۲۸
۱۹. میزان واردات نفت ۱۰ کشور جهان و جایگاه چین در میان آنها در سال ۲۰۱۰.....	۱۵۴

فهرست شکل ها

عنوان:	صفحه
۱. مهمترین ارکان تصمیم گیری جهان در زمینه انرژی.....	۱۸
۲. تقاضای کل انرژی جهان در سال ۲۰۰۵.....	۲۱
۳. تقاضای کل انرژی جهان در سال ۲۰۳۰.....	۲۱
۴. رابطه مفاهیم جهانی شدن، جهانی شدن اقتصاد، اقتصاد انرژی و امنیت انرژی.....	۲۹
۵. میزان صادرات گاز الجزایر به اروپا، آمریکا و سایر نقاط جهان در سال ۲۰۰۷.....	۱۱۲
۶. میزان مصرف انواع انرژی در کشور لیبی در سال ۲۰۰۹.....	۱۱۵
۷. میزان صادرات نفت لیبی به اروپا، آمریکا و دیگر مناطق جهان در سال ۲۰۱۰.....	۱۱۸
۸. میزان مصرف انواع انرژی در نیجریه در سال ۲۰۰۷.....	۱۲۱
۹. میزان صادرات نفت نیجریه در سال ۲۰۰۹.....	۱۲۳
۱۰. میزان صادرات نفت آنگولا به کشورهای جهان و کشورهای اروپایی در سال ۲۰۰۹.....	۱۲۷
۱۱. میزان مصرف انواع انرژی در چین طی سال ۲۰۰۸.....	۱۵۳

فهرست نقشه ها

صفحه	عنوان
۱۳۳	۱. نقشه منابع و ذخایر معدنی آفریقا.....
۱۴۳	۲. نقشه مناطق مختلف جهان از جمله آفریقا دارای قابلیت تولید انرژی خورشیدی.....
۱۴۵	۳. نقشه نقاط و مراکز مختلف شمال آفریقا برای تولید انرژی تجدید پذیر.....

فصل اول:

کلیات پژوهش

۱-۱- طرح مسئله (تبیین و توصیف موضوع پژوهش) (Matter Plan)

انرژی و تلاش کشورهای صنعتی برای دستیابی به آن و تأمین نیازهای جامعه یکی از مهمترین دغدغه های، جوامع صنعتی در دنیای امروز است. اهمیت دستیابی به منابع انرژی و دسترسی آسان به این منابع به حدی است که می توان منشاء بسیاری از مناقشات و جنگ های جهان را، تلاش برای تسلط به این منابع دانست. از آنجائیکه این منابع و ذخایر در جهان محدود بوده و پراکندگی و گستردگی متناسب و یکسانی ندارند. قدرت های صنعتی جهان به منظور استمرار حیات صنعتی خود، نیاز جدی به این منابع داشته و این نیاز روز به روز در حال افزایش است. بر همین اساس رقابت فشرده ای برای در اختیار قرار گرفتن این منابع و دسترسی آسان تر به این ذخایر وجود دارد.

اتحادیه اروپا به عنوان یک مجموعه سیاسی، اقتصادی در حال رشد و تکامل از آنجائیکه دارای کمترین معادن و ذخایر انرژی جهان است، توجه ویژه ای به مناطق دارای این ذخایر داشته و دارد. یکی از این مناطق قاره آفریقا است که به صورت بالقوه و بالفعل دارای ذخایر عظیم فسیلی و همچنین ذخایر انرژی های تجدید پذیر است. بر همین اساس این اتحادیه به عنوان یکی از قطب های اقتصادی جهان و در راستای متنوع سازی مبادی تأمین منابع مورد نیاز انرژی خود به این قاره توجه ویژه ای نشان داده است. شوک های متعدد انرژی در دهه ۱۹۷۰ پس از تحریم نفتی اعراب و بحران های بوجود آمده در انتقال انرژی از مبادی سنتی آن (خاورمیانه، آسیای میانه و روسیه) که به عنوان نمونه می توان به بحران صدور گاز در سال ۲۰۰۹ اشاره کرد. اتحادیه اروپا را در طرح ریزی مکانیزم های بلند مدت همکاری با قاره آفریقا مصمم تر نمود. لذا در این پژوهش بر آنیم به این مکانیزم ها و ساز و کارها بپردازیم و جایگاه آفریقا و منابع و ذخایر این قاره را در سیاست های راهبردی انرژی اتحادیه اروپا مورد کنکاش قرار دهیم.

۱-۲- علل، انگیزه ها و اهداف پژوهش

(The Motivations, Goals and Causes of the Selection of Subject)

بیش از پانزده سال فعالیت و خدمت در حوزه آفریقایی وزارت امور خارجه جمهوری اسلامی ایران و سفر و سال ها اقامت در برخی از کشورهای این قاره مانند نیجریه، ساحل عاج، غنا، سنگال، الجزایر، مصر، لیبی علاوه بر ایجاد انگیزه شخصی در پژوهنده، ارتباط مستقیمی با نوع کار و فعالیت پژوهنده در بخش آفریقای وزارت امور خارجه داشت و گزارشات و مقالات متعددی در زمینه مورد بحث در مجموعه داخلی وزارت خارجه از سوی پژوهنده نگارش یافته است. علاوه بر این انتظار می رود به دلیل جدید بودن این پژوهش، مورد استفاده و بهره برداری از سوی محققین و علاقمندان به این حوزه قرار گیرد.

هدف از انجام این پژوهش، در واقع تلاش برای شناسایی جایگاه مورد غفلت قرار گرفته آفریقا در زمینه ذخایر و منابع انرژی و شناساندن طرحها و مکانیزم های است که اروپا برای توسعه مناسبات و همکاری بلند مدت با آفریقا ترسیم نموده است که می تواند در آینده به عنوان یک نمونه و روش مورد توجه سایر کشورها از جمله جمهوری اسلامی ایران قرار بگیرد.

۱-۳- پیشینه و ادبیات پژوهش

(The Records of the Subject Literature of the Research)

در رابطه با موضوعاتی مانند «انرژی»، «امنیت انرژی»، «امنیت انرژی اروپا»، «انرژی آفریقا» مقالات، تحقیقات و پژوهش های متعددی صورت گرفته است و مراکز متعددی مانند «مرکز مطالعات آفریقا در دفتر مطالعات سیاسی و بین المللی وزارت امور خارجه»، «مرکز مطالعات آفریقای دانشگاه تربیت مدرس»، «مرکز تحقیقات استراتژیک مجمع تشخیص مصلحت» و «مؤسسه مطالعات بین المللی انرژی وزارت نفت» از جمله مراکز مطالعاتی داخلی هستند که در این خصوص مقالات و پژوهش های ارزشمندی را تهیه کرده اند. علاوه بر این مراکز مطالعاتی و سایت های مربوط به اتحادیه اروپا و اتحادیه آفریقا، سازمان بین المللی انرژی^۱ (IEA) و حتی سازمان اطلاعات انرژی ایالات متحده آمریکا^۲ (US-EIA) نیز مقالات گزارشات و آمارهای در این زمینه منتشر

^۱ .Internatinal Energy Agency

^۲ United State Energy International Agency

نموده است. در این گزارشات منحصراً مسائل انرژی، امنیت انرژی، نقش انرژی های تجدید پذیر در جهان معاصر و میزان ذخایر انرژی آفریقا مورد بررسی قرار گرفته است.

اما به طور مشخص در خصوص موضوع این پژوهش یعنی بررسی جایگاه قاره آفریقا در سیاست های راهبردی انرژی اتحادیه اروپا و با توجه به سؤال اصلی پژوهش تاکنون مقاله و یا تحقیقی صورت نگرفته است.

۱-۴- سنؤالات اصلی و فرعی پژوهش

(The Questions of the Research (Main and secondary))

سؤال اصلی این تحقیق که تلاش می شود در طول پژوهش بدان پاسخ داده شود این است: منابع انرژی قاره آفریقا اعم از انرژی های فسیلی و انرژی های تجدید پذیر چه جایگاهی در تأمین انرژی مورد نیاز اروپا دارند؟ در کنار پاسخ گویی به این سؤال، سنؤالات فرعی دیگری نیز طرح شده است که این سنؤالات چارچوب فصول و بخش های پژوهش و تحقیق را شکل می دهد که شامل موارد ذیل است:

- انرژی و امنیت انرژی در عصر کنونی که عصر جهانی شدن است به چه مفهومی است؟
- این مفاهیم در گذشته چه معانی داشته است و آیا گذر زمان تغییری در تعریف این مفاهیم ایجاد نموده است؟
- وضعیت ذخایر و منابع انرژی های فسیلی در کشورهای اروپائی چگونه است؟
- سیاست های راهبردی انرژی اتحادیه اروپا چگونه تهیه شد و چه مراحل را سپری کرد؟
- قاره آفریقا از نظر ذخایر و منابع انرژی فسیلی در چه شرایطی قرار دارد؟
- همکاری های دو قاره در سایر حامل های انرژی و انرژی های تجدید پذیر چگونه است؟
- علل رویکرد اروپا به استفاده از انرژی های تجدید پذیر چیست؟
- همکاری دو قاره در انرژی های تجدید پذیر چگونه بوده و چه مراحل را طی نموده است؟
- علل و عوامل توجه اروپا به تأمین انرژی مورد نیاز خود از منابع انرژی تجدید پذیر در آفریقا چیست؟

۱-۵- فرضیه پژوهش: (Hypothesis)

تعریف بسیار ساده و کوتاهی که می توان از فرضیه ارائه داد این است که بگوئیم فرضیه یک تئوری ثابت نشده است، یا به عبارتی دیگر، نظریه ای است که هنوز به محک آزمایش در نیامده است. به عبارت دقیق تر و در یک تعریف علمی فرضیه حدس و گمانی است که در ذهن محقق و پژوهش گر در باره رابطه احتمالی علت و معلولی بین دو یا چند متغیر بوجود می آید. اما هر نوع حدث و گمانی را نیز نمی توانیم فرضیه بدانیم زیرا ارائه آن می باید بر اساس شرایطی باشد که پس از آزمون بتوان آن را به عنوان فرضیه پذیرفت. به عبارت دیگر آنچه را ما به عنوان فرضیه در بوته آزمایش قرار می دهیم بایستی حداقلی از صلابت و اعتبار برخوردار باشد و نه آنچنان حدسی باشد که در مرحله آغازین جمع آوری اطلاعات باطل گردیده و محقق اجباراً سعی در ارائه فرضیه دیگری بنماید.

بر این اساس فرضیه ای که در این پژوهش قصد داریم آن را مورد آزمون قرار دهیم عبارتست از:

نفت با این سیاست کشورهای غربی حامل رژیم صهیونیستی را تحت فشار قرار دادند.

- ذخایر استراتژیک انرژی: کشورهای وارد کننده نفت جهت جلوگیری از تأثیرات ناشی از کاهش و یا قطع جریان نفت، اقدام به ذخیره سازی مقادیر بسیاری از نفت می نمایند. به این ذخایر بسیار با اهمیت «ذخایر استراتژیک» گفته می شود. « منابع انرژی آفریقا در مقایسه با منابع انرژی سایر مناطق جهان به دلایل هزینه های سیاسی و اقتصادی کمتر، از اولویت بالاتری برای اتحادیه اروپا برخوردار هستند».

۱-۶- مفاهیم و متغیرها و تعریف اصطلاحات موضوع پژوهش:

(The concepts , Variables and Definition of the Terms of Subjects of the Research)

همانگونه که می دانید، مفهوم همان بهره گیری از الفاظ انتزاعی و چکیده در بیان ارتباط میان پدیده ها است ، مفهوم لغتی غیر توصیفی، غیر تاریخی و غیر تشریحی است. مفهوم سازی در علم روابط بین الملل، کاری بسیار مفید و قاعده مند کردن رشته در انتقال فهم و طراحی ساختار سازی است. اما هنگامیکه مفهوم بیانگر دو یا چند ارزش کمی و کیفی باشد به متغیر تبدیل می شود و هر کدام از متغیرها ممکن است چندین حالت به

خود بگیرند. متغیرهایی که در این پژوهش بدان‌ها پرداخته می‌شود شامل سه نوع متغیر مستقل، متغیر وابسته و متغیر واسطه هستند. یکی از متغیرهای مستقل این پژوهش «منابع انرژی آفریقا» است. این متغیر نقش علت را در پژوهش در بر دارد و بر دیگر متغیرها نیز تأثیر داشته و منشاء بروز پدیده است.

متغیر وابسته در این تحقیق «منابع انرژی اروپا» است، این متغیر تابعی از متغیر مستقل یعنی منابع انرژی آفریقا محسوب می‌گردد و نقش معلول را در این تحقیق ایفا می‌کند. علاوه بر منابع انرژی آفریقا به عنوان متغیر مستقل و منابع انرژی اروپا به عنوان متغیر وابسته، در این پژوهش به متغیرهای واسطه نیز توجه شده و مورد بررسی قرار می‌گیرد. متغیر واسطه در این پژوهش شامل انرژی‌های تجدیدپذیر و نو از قبیل انرژی خورشیدی، انرژی باد، انرژی آب و یا انرژی زمین‌گرمایی و... است.

تعریف برخی مفاهیم و اصطلاحات پژوهش:

- شوک نفتی: به وضعیت افزایش قیمت نفت به چهاربرابر قیمت معمول در سال ۱۹۷۳ و ۱۹۷۴ گفته می‌شود که در نتیجه اقدام دستجمعی کشورهای عربی صادرکننده نفت بوجود آمد. کشورهای صادرکننده

- منشور انرژی اروپا: شامل سندی است که توسط سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه و کشورهای اروپای شرقی و غربی و جمهوری‌های سابق شوروی در زمینه انرژی در ۱۷ دسامبر ۱۹۹۱ در کنفرانسی در بروکسل آماده کردند. مذاکرات این سند تا سال ۱۹۹۴ ادامه یافت. این سند همکاری میان شرق و غرب اروپا را در زمینه انرژی تسهیل می‌نمود.

- عهدنامه منشور انرژی: سندی است که در ادامه گفتگوهای منشور انرژی در سال ۱۹۹۸ بدست آمد و ثبت گردید. در این سند حقوقی چارچوب قوانین حقوقی به منظور تشویق و ترویج همکاری‌های بین‌المللی انرژی در زمینه‌های مختلف حمل و نقل، انتقال سرمایه‌گذاری و ... بین شرق و غرب اروپا و کشورهای بجای مانده از شوروی تنظیم گردید.

دیالوگ انرژی: به گفتگوها و مذاکرات سران روسیه و اتحادیه اروپا در سال ۲۰۰۳ گفته می‌شود که در آن دو طرف جهت همکاری در زمینه انرژی خصوصاً انتقال گاز روسیه به اروپا در عوض سرمایه‌گذاری اروپا در روسیه مبادرت ورزیدند.

__ بیداری اروپا: پس از بحران نفت و گاز روسیه - اکرین در دسامبر ۲۰۰۵ و روسیه - بلاروس در ژانویه ۲۰۰۷ که موجب کاهش فشار گاز در برخی از کشورهای اروپا گردید. اروپا متوجه آسیب پذیری خود در این زمینه شد، بسیاری از ناظران اروپایی این آگاهی رهبران اروپا را «بیداری اروپا» نام نهادند.

- تحول فرا صنعتی: به طرحی گفته می شود که کمیسیون اتحادیه اروپا در ۱۰ ژانویه ۲۰۰۷ مطرح کرد. در این طرح کمیسیون ادعا نمود اتحادیه را به سمت تحول فرا صنعتی یعنی تحولی که کمترین اتکا را به کربن داشته باشد هدایت خواهد نمود.

- ناباکوی آفریقا: طرح لوله گاز صحرا^۳ (TSGP) گفته می شود که قرار است گاز نیجریه را پس از عبور از خاک این کشور و سراسر کشور نیجر و صحرای الجزایر برای صدور به اروپا به بندر الجزیره در کنار دریایی مدیترانه برساند.

- سیاست نفت آزاد (oil Free Policy): سیاست نفتی ایالات متحده در خلیج فارس که حدود نیم قرن در این منطقه اجرا می گردید. این سیاست عبارتست از حفظ دسترسی آزاد به نفت خلیج فارس و آزادی صادرات آن برای همه کشورها

- سیاست نفت برای آزادی (Policy of oil for Freedom): به سیاست جدید ایالات متحده گفته می شود که پس از سیاست نفت آزاد شکل گرفت. در این سیاست متنوع سازی منابع انرژی و تلاش برای تسلط بیشتر بر منابع انرژی مورد توجه است.

- طرح مشارکت انرژی آفریقا - اروپا^۴ (AEEP): طرح بلند مدت مکانیزم همکاری اروپا و آفریقا در زمینه انرژی (انرژی فسیلی و تجدید پذیر) است که بر اساس نقشه راه، چشم انداز روابط را تا سال ۲۰۲۰ ترسیم می کند.

---

^۳ Trans Sahara Gass Pipeline
^۴ Africa -EU Energy Partnership

۷-۱ - روش و محیط پژوهش:

(The Method and the Domain of the Research)

روش پژوهشی که در این تحقیق مورد نظر بوده است، روش پژوهش تاریخی با استناد به منابع و اسناد دسته اول و دوم بوده است. در این راستا پژوهشگر در انجام مراحل تحقیق با جمع آوری و گردآوری منابعی چون اسناد، اعلامیه‌ها، بیانیه‌ها و موافقتنامه‌های همکاری بین سازمان‌های منطقه‌ای و بین‌المللی مانند اتحادیه اروپا و اتحادیه آفریقا، سازمان بین‌المللی انرژی، سازمان اطلاعات انرژی ایالات متحده و دیگر منابع و سایت‌های اطلاع‌رسانی رسمی این سازمان‌ها، اطلاعات و داده‌ها را جمع‌آوری نموده است. (منابع دسته اول). علاوه بر این از طریق منابع دسته دوم مانند گزارشات، کتب مختلف در زمینه انرژی و همکاری‌های انرژی در طول تاریخ معاصر به مطالعه در علت وقایع گذشته و ارزیابی وقایع تاریخی و تأثیرات آن در تصمیم‌دولت‌ها بوده است تا از طریق این رویدادها فرضیه خود را مورد آزمون قرار دهیم.

از سوی دیگر روش پژوهش، روش توصیفی بوده است. یعنی محقق تلاش نموده است از وضعیت گذشته و فعلی پدیده‌ها و رخدادها توصیفی واقعی ارائه دهد و این روش توصیفی، زمینه‌یاب پنهانگر بوده زیرا به توصیف صفات و ویژگی‌های پدیده‌ها و رخدادها در یک گستره خاص پرداخته است.

۸-۱ - قلمرو و ابعاد پژوهش: (Realm and Dimensions of Research)

از آنجائیکه تعیین قلمرو و ابعاد هر پژوهش در حوزه‌های مکانی، زمانی و موضوعی بسیار حائز اهمیت است، تلاش شده است از پرداختن به حواشی و جوانب فرعی که پایه‌های اساسی امر تحقیق را دچار نقصان می‌کند و به امر تحقیق خلل و لطمه‌ای وارد میکند اجتناب شود. به عبارتی کوشیده شده در حوزه مکانی به قاره اروپا و آفریقا بیشتر پرداخته شود و در خصوص سایر مکان‌ها جغرافیایی حتی المقدور به مباحثی اشاره شود که ارتباطی مستقیم با پژوهش و تبیین موضوع تحقیق داشته باشد. به عنوان مثال اشاره به سیاست‌های انرژی ایالات متحده و چین در آفریقا با هدف نشان دادن رقبای اصلی اروپا در این حوزه و توجه دادن به اهمیت معادن و ذخایر انرژی آفریقا صورت گرفته است و در حوزه زمانی دوران معاصر خصوصاً تحولات اقتصادی جهان پس از فروپاشی شوروی و پایان جنگ سرد مورد توجه قرار گرفته است. به عنوان مثال هنگامیکه در